

idrak

Dini Araştırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies

Cilt/Volume-4 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2024

Cilt | Volume: 4 • Sayı | Issue: 1

15 Haziran | June 15, 2024

Dindarlığın Baba Rolü ve Baba Katılımı Üzerindeki Etkileri

The Effects of Religiosity on the Role of Fatherhood and Father Involvement

Elif Merve Ertürk

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye.

*Ph.D. Student, İstanbul University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy and Religious Studies, İstanbul/Türkiye.*

elifmerve.erturk@ogr.iu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4381-6483

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15 Mart | March 2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 25 Mayıs | May 2024

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2024

Atıf | Cite as

Ertürk, Elif Merve. "Dindarlığın Baba Rolü ve Baba Katılımı Üzerindeki Etkileri". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 4/1 (Haziran 2024), 210-247.

Telif | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Dindarlığın Baba Rolü ve Baba Katılımı Üzerindeki Etkileri

Öz

Aile içerisinde erkeklerin sahip olduğu baba rolü, zaman içerisinde toplumda yaşanan değişimlerin etkisiyle, geleneksel anlayışın dışına çıkmaya başlamış ve daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Aile yaşamını şekillendiren önemli bir kaynak olarak din, erkeklerin babalık rollerine bakışında ve buna bağlı olarak çocuklarıyla olan ilişkilerinde belirleyici olma potansiyeline sahiptir. Bu araştırmanın amacı, günümüzde erkeklerin babalık rolleri üzerinde dinin etkisini ve bu etkinin baba katılımı kavramı üzerindeki yansımalarını değerlendiren yerli ve yabancı kaynakları taramak, çalışmalara genel bir bakış sağlamak ve alandaki boşluklara dikkat çekmektir. Literatür taraması yapıldığında, yabancı kaynaklarda babalık ve din ilişkisi üzerine yapılmış çok sayıda çalışma olmasına rağmen, yerli kaynaklarda bu konunun genel olarak anne-baba dindarlığının çocuk üzerindeki etkileri ve dindarlık bağlamında dolaylı olarak ele alındığı, bu konuya çok fazla değinilmediği görülmüştür. Yerli kaynaklarda az sayıda çalışma olması nedeniyle, yabancı kaynaklardan daha fazla faydalanılmıştır. Yabancı kaynaklarda yapılan araştırma sonuçlarına göre, dinin baba rolü üzerindeki etkisi ihmal edilmiş bir konudur ve dindar babalar daha az dindar olan babalara göre çocuklarıyla daha fazla ilgilenmektedir. Literatür tarama çalışması yapılarak, çocukların her alandaki gelişiminde olduğu kadar dini gelişimlerinde de önemli etkiye sahip olan babaların, dindarlıklarıyla ilişkili olarak çocuklarının yaşamlarına dâhil olma biçimlerine dair yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindarlık, Baba Rolü, Baba Katılımı, Dindar Baba.

The Effects of Religiosity on the Role of Fatherhood and Father Involvement

Abstract

The role of fatherhood has started to move beyond the traditional understanding and to be discussed further with the effect of social changes. Religion as an important resource that shapes family life, also has the potential of being determinant on the men's view of fatherhood and accordingly on their relationship with their children. This research aims to present an overview of studies that deal with the effect of religion on the role of fatherhood in today's world and to remark the gaps in the field. There are lots of studies about the relationship between fatherhood and religion in foreign literature, but it has been found out that in local literature the subject has been handled mostly within the context of the effects of parents' religiousness on the children, and indirectly within the context of religiosity and this relationship has not been mentioned much. Due to the limited number of studies in local sources about the topic, mostly foreign sources have been utilized in this research. According to the results of research done based on the foreign sources, the effect of religion on fatherhood roles is an ignored subject and religious fathers in comparison to the less religious fathers, take care of their children more. As fathers have a significant impact on their children's religious development just like in all other areas, a general overview of studies about fathers' involvement in their children's lives in relation to their religiosity will be presented by making a literature review.

Keywords: Religion, Religiosity, The Role of Fatherhood, Father Involvement, Religious Father.

Giriş

Tarihsel süreçte, aile içerisindeki rollerin genellikle toplumsal değişimlerden etkilenerek şekillendiği, aile ve toplum arasında bu bağlamda etkileşimli bir yapı olduğu görülmüştür. Aile, toplumsal bir kurum olarak toplum içerisinde belirli işlevleri yerine getirirken aynı zamanda toplumsal yapıdan etkilenen ve etkileyen olma özelliğine sahiptir. Toplum içerisinde ailenin sahip olduğu özellikler, anne ve babaya atfedilen roller ve yüklenen sorumluluklar, toplumun aileye yönelik bakış açısını oluştururken aynı zamanda babalık rolü algısını da şekillendirmektedir.¹ Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte aile yapısında görülen değişimler, bu etkileşimin somut örnekleridir. Aile kavramına yüklenen yeni anlamlar aynı zamanda aile içerisinde anne-baba rollerinin değişimini de gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, aile ve toplum arasında karşılıklı olarak bir etkileşimin varlığından söz edilebilir. Anne rolüne dair birçok alanda yapılmış çalışmalar olmasına rağmen, toplumsal değişimler doğrultusunda önemli değişim süreçlerinden geçmiş olan baba rolü, hem aile içerisinde hem de literatürde uzun yıllar boyunca ihmal edilmiş ve geri planda kalmıştır. Aile bütünlüğü ve çocuk gelişimi bakımından, baba rolü de anne rolü kadar etkili ve önemlidir. Yakın zamana kadar çok fazla tartışılmamış ve ihmal edilmiş bir konu olarak baba rolü, özellikle geçirdiği değişimler göz önünde tutulduğunda, çok boyutlu bir şekilde incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, dinin baba rolü ve özellikle baba katılımı üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar değerlendirilerek

¹ Zerrin Mercan – Fatma Tezel Şahin, “Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 3.

konuya dikkat çekmek amaçlanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, yabancı kaynaklarda farklı görüşler olmakla birlikte konunun araştırıldığı görülmektedir.² Yerli kaynaklarda ise baba rolünün, çocuğun dindarlık tutumu üzerindeki etkisiyle ilişkili bir biçimde ele alınmasına rağmen³ dinin baba rolü ve katılımı üzerindeki etkisine dair çalışmaların daha az sayıda olduğu görülmektedir.⁴ Konuya babanın dindarlığının, çocuk üzerindeki etkisi bağlamında yaklaşılrken, babanın dindarlığının baba rolünü etkileme biçimi arka planda kalmıştır.

Bir babanın çocuğunun yaşamındaki konumu, ağırlıklı olarak babanın sahip olduğu tutum ve algılara göre belirlenmektedir. Erkeklerin yaşam boyu süren baba olma yolculuğunda çocuklarının yaşamına katılımını etkileyen faktörlerin görünür hale getirilmesi, hem babalar açısından farkındalığın artmasına hem de gerekli

² Duane F. Alwin, "Religion and Parental Child-Rearing Orientations: Evidence of a Catholic-Protestant Convergence", *American Journal of Sociology* 92/2 (1986), 412- 440; John P. Bartkowski – Xiaohe Xu, "Distant Patriarchs or Expressive Dads? The Discourse and Practice of Fathering in Conservative Protestant Families", *The Sociological Quarterly* 41/3 (2000), 465-485; Valerie King, "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children", *Journal of Marriage and Family* 65/2 (2003), 382-395; Alfred DeMaris vd., "Doing The Scut Work of Infant Care: Does Religiousness Encourage Father Involvement?", *Journal of Marriage and Family* 73 (2011), 354-368; W. Kevin Shafer vd., "Religious Variability in the Relationship Between Masculinity and Father Involvement", *Journal for the Scientific Study of Religion* 58/2 (2019), 378-397; Bradford Wilcox, "Religion, Convention, and Paternal Involvement", *Journal of Marriage and Family* 64 (2022), 780-792.

³ Nurten Kimter, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", *Dini Araştırmalar* 18/46 (2015), 9-44; Veysel Uysal, "Gençlerde Empati Eğilimi, Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık", *DEUİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı* (2016), 7-40; Sümeyra Bilecik, "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/33 (2017), 7-38; Melike İlerisoy, "Dindarlığın Aile İşlevleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Psikososyal Bir Araştırma (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

⁴ Eyüp Kirpiti, "Din Eğitimi Açısından Baba-Oğul İlişkisi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2010), 223-239.

alanlarda babaların desteklenmesine katkıda bulunabilir. Lamb, ebeveynlerin çocuk yaşamına katılımına dair, beraber zaman geçirme, erişilebilirlik ve sorumluluk olmak üzere üç alandan bahsetmektedir.⁵ Esasında, babanın dindarlığı ve çocuğunun yaşamına katılımı arasındaki ilişkide de bu üç faktör devrededir. Babanın dindarlığı, babanın sorumluluklarını hatırlatma işlevine sahip olmasıyla bu aşamada etkili olabilmektedir. Sorumluluklarının farkında olan baba, çocuğu için erişilebilir olmanın ve beraber zaman geçirmenin önemini göz ardı etmeden, baba katılımını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilecektir. Baba katılımı kavramı, çocuğun gelişiminin her basamağında babanın varlığını ve çocuğa eşlik etmesini kapsamaktadır.

Çalışmamızın merkezindeki din ve baba rolü arasındaki ilişkide, analiz edilen kaynaklarda, dinin babalar üzerindeki etkisinden bahsedilirken “dindar baba” kavramına yer verilmiştir.⁶ Bu nedenle din, dindarlık ve dindar baba kavramları, çalışma boyunca babaların din ile olan ilişkilerini aktarırken birbiriyle bağlantılı olarak kullanılmıştır. “Referansını ve rehberliğini dini kaynaklardan alan babaların, babalık rolüne bakışları ve ‘baba katılımı’ olarak tanımlanan çocuklarının yaşamına katılma biçimleri daha az dindar olan babalardan farklı mıdır?” ve “Dindarlık, baba rolü ve baba-çocuk ilişkisi üzerinde nasıl etkilere sahiptir?”, sorularından yola çıkarak literatürdeki farklı görüşlere yer verilecektir. Yapılan araştırmalarda, dindar ve daha az dindar olan babalar arasında bir karşılaştırma

⁵ Michael E. Lamb, “The History of Research on Father Involvement”, *Marriage & Family Review* 29/2-3 (2008), 31.

⁶ King, “The Influence of Religion on Father’s Relationships with Their Children”, 385.

yapıldığı ve çocuklarına yaklaşımları konusunda dinin etkisi ve aralarındaki farkların ortaya konulduğu görülmüştür.

Günümüzde, babaların özellikle çocuğun gelişimiyle ilişkili olarak farklı açılardan ele alınması hem aile yapısının korunmasına hem de baba-çocuk ilişkisinin olumlu yönde iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Din, aile kurumunun önemli bir parçası olarak, aile içi ilişkilerin düzenlenmesinde etkili bir faktör olmasıyla, baba-çocuk ilişkisinde de belirleyici bir işleve sahiptir. Bu bağlamda dinin, baba-çocuk ilişkisinde babayı etkileme biçiminin araştırılması, günümüzdeki tartışmalara önemli bir katkı sağlayacaktır.

Dindarlık ve ebeveynlik arasında yakın bir ilişki olmakla birlikte, kimi zaman dindarlığın ebeveynlik üzerinde olumlu etkileri görülürken kimi zaman da olumsuz etkilere rastlanabilmektedir. Bu durumu örnekleyen olumlu/olumsuz sonuçlara ulaşılmış çalışmalar mevcuttur.⁷ Dindarlığın ebeveynlik rollerinde farklı boyutlarda hangi açılardan olumlu, hangi açılardan olumsuz etkilere sebep olduğu konusunda daha fazla araştırılma yapılması, ebeveyn-çocuk ilişkisine dair yeni pencereler açabilecektir.

Bu çalışmanın ele aldığı konu doğrultusunda, yazılı materyaller incelenmiştir. Araştırma sonucunda, yabancı literatürde konunun daha fazla ele alındığı ancak yerli literatürde sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu nedenle, ağırlıklı olarak yabancı kaynaklardaki makale, kitap ve tezlerden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili literatür analiz edilmiş ve farklı bakış açıları derlenerek, bu

⁷ Bart Duriez, "Is Religiosity Related To Better Parenting? Disentangling Religiosity From Religious Cognitive Style", *Journal of Family Issues* 30 (2009), 1287-1307; Marc H. Bornstein vd., "Mixed Blessings: Parental Religiousness, Parenting and Child Adjustment in Global Perspective", *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 58/8 (2017), 880-886.

alandaki üzerinde durulması gereken ancak fazla ele alınmamış başlıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Din ve baba rolü arasındaki ilişkide motive edici faktörlerin neler olduğu, farklı kültürlerde dindarlığın baba rollerini nasıl etkilediği, dinin baba rolü üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerinin neler olduğu gibi sorular bu alandaki eksikliklere yönelik araştırılması gereken alanlardır.

Yapılan tarama sonucunda, babaların aile içerisinde lider konumunda olmasına sık sık vurgu yapıldığı görülmüştür.⁸ Ayrıca dini öğreti ve değerlerin baba rolü üzerinde olumlu etkileri olduğu ve baba-çocuk ilişkisini olumlu yönde etkilediğine dair sonuçlara rastlanmıştır.⁹ Geleneksel tutum ve modern tutumun baba rolleri üzerindeki etkilerine dair farklı görüşler olmakla birlikte, günümüzde baba katılımına önem veren modern bakış açısının daha baskın olduğu ifade edilmektedir.¹⁰ Buna rağmen, pratikte babaların hala ev dışında daha fazla zaman harcadığı ve çocuklarına daha az zaman ayırabildiğine dair görüşler de mevcuttur.¹¹ Görüldüğü gibi, araştırma konusuna dair farklı görüşler bulunmaktadır, bu nedenle konunun daha derinlemesine incelenmesi mevcut verilerin geliştirilmesine katkı sunacaktır.

⁸ Bartkowski - Xu, "Distant Patriarchs or Expressive Dads? The Discourse and Practice of Fathering in Conservative Protestant Families", 478.

⁹ Lynn vd., "Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion", 3247.

¹⁰ Kerry J. Daly, "Spending Time With The Kids: Meanings of Family Time For Fathers", *Family Relations* 45/4 (1996), 474.

¹¹ Mehmet Bozok, "Türkiye'de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 10/2 (2018), 40.

1. Din ve Baba Rolü Arasındaki İlişki Bağlamında Geleneksel Babalar-Günümüz Babaları

Yaşamla iç içe olan din, yaşam yolculuğunda bireye yol gösteren ve aynı zamanda varlığını sürdürmesine katkı sağlayan önemli bir güçtür. Dindarlık ise “*Dini yaşama halidir.*”¹² Dinin baba rolünü etkileme biçimi, babanın dindarlığına yansımakta ve babanın dindarlığı da çocuğu ile olan ilişkisi üzerinde etkisini göstermektedir. Birbirini etkileyerek ilerleyen bu zincirin son halkasında, pozitif baba-çocuk ilişkisinin ortaya çıkardığı, çocuğun gelişimi ve geleceği açısından olumlu sonuçlar yer almaktadır.

Dini öğretilerin aile yapısına verdiği değer, dindar bireylerin bu konuda daha hassas davranmasını sağlamaktadır. Dini değerleri rehber edinen bireylerin davranışlarını Allah’a ve diğer insanlara karşı sorumluluk bilinciyle yerine getirdiği, bu açıdan da dinin bireylerin davranışlarını kontrol etme ve rehber olma konusunda önemli etkilere sahip olduğu düşünülmektedir.¹³ Din önce bireysel olarak kişi üzerinde etkili olmakta, sonrasında aile içi ilişkileri etkilemektedir. Dini öğreti ve değerler, aile yaşamının önemini vurgularken aynı zamanda aile yaşamını desteklemektedir.¹⁴ Aile yaşamını desteklemenin yolu da anne ve babanın bu konudaki farkındalığını ve hassasiyetini canlı tutmaktan geçmektedir. Ayrıca birçok din, babanın aile içindeki rolünün önemine vurgu yapmaktadır.¹⁵

¹² Gülüşan Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 21.

¹³ Betül Hale Kaya, *Aile İçi Sorun ve Suçların Önlenmesinde Dini-Ahlaki Değerlerin Etkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 109.

¹⁴ King, “The Influence of Religion on Father’s Relationships with Their Children”, 384.

¹⁵ Mark G. Lynn vd., “Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion”, *J Child Fam Stud* 25 (2016), 3256.

Geçmişe kıyasla, aile içerisindeki konumu ve önemi günümüzde daha fazla konuşulan baba rolü, pek çok faktörden etkilenerek şekillenmektedir. Dini bağlamda, aile ve aile içerisinde babanın konumuna atfedilen önem her zaman ön planda yer alırken babalar aile liderliğinden sorumlu tutulmaktadır.¹⁶ Her konuda olduğu gibi özellikle aile üyelerinin dini gelişimi konusunda da babaların önemli sorumlulukları vardır. Dini topluluklar babaların aile yaşamında daha aktif olmalarını cesaretlendirmektedir.¹⁷ Bu bağlamda, dindar bir babanın çocuğuyla ilgilenme konusuna bakış açısı da bu doğrultuda şekillenebilir. Ebeveynliği kutsal bir rol ve dini de destek kaynağı olarak gören babaların, çocuklarının yaşamında daha ilgili bir konumda yer aldığı görülmektedir.¹⁸ Din, erkekleri babalık rollerinde aktif olmaları konusunda cesaretlendirirken aynı zamanda dindar babalar da çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha aktif konumda olabilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, dindarlık babalık rolüne bakış açısını değiştirebilmekte ve ailenin bütünlüğünün korunmasına katkıda bulunabilmektedir.¹⁹ Isacco, dini toplulukların pozitif baba modelini teşvik ettiğini ve babaları aile yaşamında daha aktif olmaları konusunda cesaretlendirdiğini savunmaktadır.²⁰ Dinin böyle bir işlevinin olması, aile ilişkileri bağlamında pozitif etkilere sahiptir.

¹⁶ Bartkowski - Xu, "Distant Patriarchs or Expressive Dads? The Discourse and Practice of Fathering in Conservative Protestant Families", 478.

¹⁷ Richard J. Petts, "Father's Religious Involvement and Early Childhood Behavior", *The Future of Families and Child Wellbeing Study* (2009), 1.

¹⁸ Lynn vd., "Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion", 3247.

¹⁹ Duane F. Alwin, "Religion and Parental Child-Rearing Orientations: Evidence of a Catholic-Protestant Convergence", 436-437.

²⁰ Anthony Isacco vd. (ed.), *Handbook of the Psychology of Fatherhood* (Epub: Springer, 2022), 342.

Günümüzde pek çok alanda sorun yaşayan ailelere çözüm olarak var olan, ancak nadiren farkına varılan din, sahip olduğu işlevler bakımından geri planda kalmıştır. Ülkemizde de kişilerin benzer bir tutuma sahip olduğu düşünülmektedir. Bireyler aile içerisinde yaşanan sorunlarda veya çıkmazlarda dini değerler ve öğretilerden destek almak yerine farklı alanlardaki uzmanların yönlendirmelerine tabi olmaktadır.²¹ Elbette her alanda aileye destek olabilecek uzmanların katkısı göz ardı edilmemelidir ancak burada kastedilen, dini referanslardan uzaklaşma ve dinin aile ilişkilerine sunacağı katkılardan faydalanamama durumudur.

Dindarlığın olumlu etkilerinden söz edilirken, dindar bireylerin aile içi sorunları çözmede dini değerlere başvurmadığı ve dinin olumlu etkilerinden faydalanmadığı görülmektedir. Yapıcı, dindarlığın evlilik ilişkisinde sorunları çözme konusunda olumlu etkilere sahip olduğunu ancak post-modernleşmeyle birlikte dindarlığın etkisinin de azaldığını ifade etmektedir.²² Bu pencereden bakıldığında, post-modernleşme aile içi sorunları çözmede dine başvurma konusunda bireyler üzerinde olumsuz yönde etkide bulunmaktadır. Aile için önemli olan değerlerin önemsizleştirilmesi, bireyselleşmenin ön plana çıkması aile içi sorunlarda artışa yol açmıştır. Bu sorunlar için çözüm önerisi olarak, aile içi ilişkilerde dini ve ahlaki değerlerin referans olmasının önemine dikkat çekilmektedir.²³ Böylece aile içi ilişkilerde önemini kaybeden değerler yeniden ön plana çıkabilir ve sorunların çözümünde din ve dindarlığın olumlu etkilerinden faydalanmak mümkün hale gelebilir. Sadece aile

²¹ Kemal Sayar, *Yavaşla* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2023), 59.

²² Asım Yapıcı, "Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur Mu, Kusur Mu?", *Turkish Studies* 13/2 (2018), 104.

²³ Kaya, *Aile İçi Sorun ve Suçların Önlenmesinde Dini-Ahlaki Değerlerin Etkisi*, 110.

İçerisindeki ilişkilerde değil klinik alanda da bu etkilerin önemini altını çizen İlerisoy, dinin evlilik ve ebeveynlik üzerinde önemli etkileri olduğuna ve yapılan klinik çalışmalarda da bu etkinin kullanılmasının faydalı olabileceğine değinmektedir.²⁴ Yaşamın her alanında rehber olarak görülebilecek din, bu bağlamda evlilik ve ebeveynlik yolculuğunda da önemli bir yol göstericidir. Cufta, dinin insan yaşamındaki rolüne ve katkılarına dikkat çekerek bireyin günlük yaşamında karşılaştığı sorunlarda dinin yardımcı olduğunun ve insanın kişiliğini kuvvetlendirerek sağlam bir yapı kazandırdığının altını çizmektedir.²⁵ Bu bağlamda, hem bireysel hem de aile içi ilişkiler bağlamında, dinin yardımcı olma rolünün göz ardı edildiği ve bu alana dikkat çekilerek canlandırılması gerektiği söylenebilir.

Din, aile için koruyucu ve rehber olma işlevine sahipken, aile de dini değerlerin devamlılığı ve korunmasında etkin bir role sahiptir. Din ve aile kurumu bu anlamda birbirine ihtiyaç duymaktadır.²⁶ Din, ailenin sosyal destek ağını arttırır, aile aktivitelerini destekler, destekleyici aile öğretileri ve değerler sunar, aileye sosyal hizmet sağlar ve kişisel/ailevi problemleri için ilahi yardım istemeleri konusunda aileleri cesaretlendirir.²⁷ Burada sayılan özellikler dinlerde farklı yapılar sergilemekle beraber, genel anlamda aile içi ilişkilerde olumlu etkilere sahip olabilmektedir. Amerika'da yapılan bir araştırmada, katılımcılara dini inanç ve uygulamaların

²⁴ İlerisoy, *Dindarlığın Aile İşlevleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Psikososyal Bir Araştırma*, 3.

²⁵ Muharrem Cufta, "Kişiliğin İnşasında Dindarlığın Etkisi", *Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler* (2017), 243-248.

²⁶ Adnan Selman, "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller", *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2018), 15.

²⁷ Abbott vd., "Religious Belief and Practice: A Potential Asset in Helping Families", 443.

olumlu/olumsuz olarak aile yaşamları üzerinde etkisi olup olmadığı sorulmuş ve katılımcıların %32'si dinin aile yaşamına kesinlikle yardımcı olduğunu savunurken %45'i kısmen bu görüşe katılmış, %11'i kararsızken %12'si herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir.²⁸ Din ve aile yaşamı arasındaki ilişkiyi araştıran bir başka çalışmada yer alan, “Birlikte dua eden aile, birlikte kalır.” ifadesi, dindarlık ve aile yaşamı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.²⁹ Din, bu açıdan aile içerisinde birlik ve beraberliği, yakınlığı teşvik etmektedir.

Baba rolünü din ve dindarlık kavramlarıyla birlikte ele alırken, geleneksel babalar ve günümüz babaları olarak bir karşılaştırmaya gidilmesinin arka planında, geleneksel tutumun baba rolleri üzerindeki etkisi ve günümüzde babalık rolünden beklentilerin birbirinden farklı olması yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda genel eğilimin, birbiriyle bağlantılı olan din ve geleneksel tutumun baba üzerindeki baskın etkisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Babanın dindarlığının çocuğuyla ilgilenme şekli ve kalitesiyle hangi açılardan ilişkili olduğunu araştıran King, geleneksel tutuma sahip erkeklerin çocuklarıyla daha az ilgilenebildiklerini belirtmektedir.³⁰ King, erkeklerin evi geçindirme rollerini birincil görevleri olarak görmelerinden dolayı zaman ve enerjilerini iş yerinde harcadıklarını ve eşlerinin de çocuklarla ilgilenmesi gerektiğini düşündüklerini savunmaktadır. Dindarlık her ne kadar baba rolü üzerinde olumlu etkilere sahip bir faktör olarak görülse de bu çalışmada geleneksel tutumun baba rolünden beklentilerinin de etkisiyle pozitif etkilerden

²⁸ Abbott vd., “Religious Belief and Practice: A Potential Asset in Helping Families”, 445.

²⁹ Howard M. Bahr - Bruce A. Chadwick, “Religion and Family in Middletown, Usa”, *Journal of Marriage and Family* 47/2 (1985), 413-414.

³⁰ King, “The Influence of Religion on Father’s Relationships with Their Children”, 384-385.

söz etmek mümkün olmamıştır. Erkeklerin sorumluluklarına bakış açısı ve öncelikleri bu bağlamda belirleyici olmaktadır. Ev geçindirme rolü ön planda olduğunda, kimi zaman baba rolü ikinci planda kalabilmektedir. Kaya ve Uysal, günümüzde geleneksel cinsiyet anlayışından ziyade modern cinsiyet anlayışına sahip bir değişim olduğunu belirtmektedir.³¹ Bu bağlamda, babalık rollerine bakış açısı da modern anlayış doğrultusunda değişim göstermektedir.

Benzer şekilde Daly, erkeklerin evin geçimini sağlama rollerini ön planda tuttukları sürece, aile içi rollerindeki sorumluluklarına yeterince zaman ayırma konusunda zorlanmaya devam edeceklerini belirtmektedir.³² Geleneksel anlayışta babanın evi geçindirme sorumluluğu bu bağlamda, babalık rolleri ve baba katılımının önüne geçmektedir. Günümüzde ise baba katılımı, ev geçindirme beklentisinin önüne geçmiştir. Annenin gebelik süreci, doğum sonrası çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukların paylaşımında baba katılımının arttığı görülmüştür.³³ Babalardan beklenen, çocuklarının bakımına ve yaşamına dâhil olurken aynı zamanda ev geçindirme sorumluluklarını da yerine getirmeleri yönünde olmuştur.

Yapılan taramada, bir tarafta dindarlığın baba rolü üzerindeki olumlu etkilerinden bahseden çalışmalar varken diğer tarafta dindarlıkla ilişkili olarak geleneksel tutumun babalar üzerindeki

³¹ Şule Kaya - Veysel Uysal, "Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (2015), 659.

³² Kerry J. Daly, "Spending Time With The Kids: Meanings of Family Time For Fathers", 474.

³³ Deependra Kaji Thapa – Anke Niehof, "Women's Autonomy and Husbands's Involvement in Maternal Health Care in Nepal", *Social Science & Medicine* 93 (2013), 1-10.

baskın etkisinden kaynaklanan olumsuz durumlar göze çarpmaktadır. Petts, literatürde dindarlık ve baba katılımı konusunda hem olumlu hem de olumsuz sonuçların olmasının sebebinin, dinin erkeklerin evin geçimini sağlaması gerektiği gibi geleneksel görüşlerle ilişkili olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmektedir.³⁴ Buna bağlı olarak, geleneksel görüşün etkisindeki babalar iş yerinde daha fazla zaman harcarken çocuklarıyla daha az zaman geçirebilirler. Geleneksel tutum, babayı dindar olma konusunda cesaretlendirirken aynı zamanda ev geçindirme sorumluluğunu da ön planda tutmaktadır. Geleneksel aile yapısında babadan beklenti bu yöndeysen, modern aile yapısında babaların çocuğuyla ilgili olması da ön plana çıkmaktadır. Bu görüşler çerçevesinde karşımıza çıkan tabloda, babalardan hem evi geçindirmeleri hem de çocuklarıyla ilgilenmeleri beklenmektedir. Dini değerler doğrultusunda aile yaşamına, çocuklarına zaman ayırması gerektiğinin farkında olan baba, diğer taraftan ailenin geçimini sağlamak için zamanını ve enerjisini işe ayırmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda kalan baba, her ne kadar çocuğuna zaman ayırmak istese de bunu gerçekleştirme konusunda zorlanmaktadır.

Evin geçimini sağlaması beklenen babaların, iş ortamındaki sorumluluklarının ve kendilerinden beklentinin artması, çalışma koşullarının zorlayıcı olması gibi etkenler sebebiyle daha fazla stres yaşayabildikleri ve buna bağlı olarak, çocuklarına daha az zaman ayırdıkları görülmüştür.³⁵ Tıpkı, kadınların iş yaşamına katılmasıyla

³⁴ Richard J. Petts, "Religious Participation, Religious Affiliation, and Engagement with Children Among Fathers Experiencing the Birth of a New Child", *Journal of Family Issues* 28/9 (2007), 1143.

³⁵ Eda Sıla Peker – Erhan Alabay, "Çalışan Babaların Stres Düzeyleri ile Baba-Çocuk İlişkisi Arasındaki İlişki", *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 10/4 (2023), 667- 671.

birlikte evdeki sorumluluklarında ve anneliklerinde zorlandıkları gibi,³⁶ erkekler de çalışma koşullarının zorlayıcı olması sebebiyle çocuklarına daha az zaman ayırabilmekte ve babalık rollerini yerine getirme konusunda daha fazla çabalamak durumunda kalabilmektedir. Daly'nin yaptığı çalışmada katılımcı babalar, çocuklarıyla zaman geçirmenin öncelikli olduğuna inandıklarını ancak aynı zamanda çalışma şartlarından dolayı aileleri için zaman ayırmanın kendi kontrolleri dışında olduğunu ifade etmektedir.³⁷ Bu sonuç tam olarak yukarıda bahsedilen ikilemde kalmış babaların durumunu özetlemektedir. Dindarlık, geleneksel erkeklik normlarını ve aynı zamanda babalık davranışını da etkilemektedir.³⁸

Geleneksel tutumun gölgesinde çocuğun yaşamında geri planda duran babaların, yeni babalık kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte çocuklarının yaşamında ön planda olması beklenmeye başlamıştır.³⁹ Geçmişe kıyasla, babaların çocuğun yaşamındaki katılımının artması beklenirken yaşanan değişimin dış görüntüsü ve iç yüzü farklı özellikler sergilemektedir. Tarihsel süreçte yaşanan değişim sonucunda babaların günümüzdeki durumuna baktığımızda, toplumun bir ürünü olarak teknik olarak var olan ama işlevsel olarak eksik baba tanımlamasıyla karşılaşmaktayız.⁴⁰ Babaya dair kültürün, babalığın yerine getirilmesinden daha hızlı değiştiğinin altını çizen La

³⁶ Aylin Akyol, "Çalışan Anneler Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 27/3 (2023), 493.

³⁷ Daly, "Spending Time With The Kids: Meanings of Family Time For Fathers", 474.

³⁸ Shafer vd., "Religious Variability in the Relationship Between Masculinity and Father Involvement", 378.

³⁹ David J. Eggebeen - Chris Knoester, "Does Fatherhood Matter For Men?", *Journal of Marriage and Family* 63/2 (2001), 381.

⁴⁰ Ralph LaRossa, "Fatherhood and Social Change", *Family Relations* 37/4 (1988), 452.

Rossa,⁴¹ babaların bilinç düzeyinde çocuklarıyla ilgilenmeleri gerektiği fikrini içselleştirmiş olmalarına rağmen bu fikri çok da ilgi çekici bulmadıklarını ve ortaya melez bir tutumun çıktığını savunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, günümüzde babalara yüklenen sorumluluklar doğrultusunda, babalığın zorunlu bir görev gibi algılanarak rollerin yerine getirilmeye çalışıldığı bir tutumun varlığından da söz edilebilir. La Rossa, bu süreçte babaların karışık hislere sahip olduğunu ve suçluluk duygusu hissettiklerini belirtmektedir.⁴²

Kim ve Mui-Teng Quek'in araştırması, La Rossa'nın tespitindeki baba profilinin, yönlendirme ve farkındalık oluşturma aracılığıyla değişebilme potansiyeli olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar, babalığın yeniden inşasında dinin rolünü araştırmak amacıyla, sağlıklı aile değerlerini öğretme, aile içindeki ilişkileri güçlendirme ve İncil'e uygun bir baba profili oluşturma amacıyla kurulmuş olan Kore'deki Duranno Baba Okulu programına katılmış 20 baba ile görüşme yapmıştır. Katıldıkları babalık programı sonrasında babaların babalıkla ilgili inanç ve uygulamalarında yenilikler olmuştur. Programa katılmadan önce babalığı bir görev ve yerine getirilmesi gereken sorumluluk olarak görürken, aldıkları eğitim sonrasında daha ilgili ve görev duygusunun ötesine geçen bir modelin ortaya çıktığı, babalıkta değişim sürecinin başladığı görülmüştür.⁴³ Buradan anlaşılacağı gibi, geleneksel ve modern tutumun yüklediği sorumluluklar arasında sıkışıp kalan babalar, uygun yönlendirme ile hem evin geçimini sağlama hem de çocuklarına zaman ayırma konusunda denge sağlayabilecektir.

⁴¹ LaRossa, "Fatherhood and Social Change", 454.

⁴² LaRossa, "Fatherhood and Social Change", 451-457.

⁴³ Kim - Mui-Teng Quek, "Transforming Fatherhood Through Faith-Based Father School in South Korea", 238-241.

Bu araştırma sırasında ulaşılan önemli bir detay da katılımcıların eğitim sürecinde babalıklarındaki olumsuz inanç ve uygulamaların köklerinin kendi babalarının babalığında olduğunu ve babalarının babalık biçimlerinin kendilerine geçtiğini keşfetmiş olmalarıdır. Bu bağlamda bir babanın dindar olması, çocuğuyla iletişimini, ilgilenmesini olumlu yönde etkilerken aynı zamanda dindarlık tutumunun da çocuğa geçmesini sağlamaktadır.

Günümüzde babalardan çocuklarıyla daha fazla ilgilenmeleri beklenmesine rağmen, esasında durumun bu yönde olmadığı ve Türkiye’de ataerkil bakış açısıyla şekillenen erkeklerin, ev geçimini sağlama rolüyle ön plana çıktıkları görülmektedir. Kendilerine yüklenen bu role bağlı olarak, erkeklerin zamanlarının çoğunu ev dışında geçirdikleri ve çocuklarına yeterince zaman ayıramadıkları savunulmaktadır.⁴⁴ Ancak yukarıda ifade edilen baba okulu örneğinde olduğu gibi, uygun eğitimler ve yönlendirmeler aracılığıyla babaların bakış açısı olumlu yönde değiştirilebilmektedir. Ülkemizde de benzer şekilde, AÇEV’in⁴⁵ geliştirmiş olduğu Baba Destek Programı’nda, babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanların niteliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu tarz programlar sayesinde, babaların ev geçimini sağlama ve çocuğa zaman ayırma durumuna bakış açısı değiştirilerek, aile yaşamına da katkı sağlanmış olmaktadır.

⁴⁴ Bozok, “Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık”, 40.

⁴⁵ Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), “Baba Destek Programı” (Erişim 20 Mayıs 2024).

2. Dindarlığın Baba Rolü ve Baba Katılımı Üzerindeki Etkileri

İnsan yaşamında dinin, her alanda belirleyici olarak görülmesine rağmen⁴⁶ baba rolüne dair yapılan çalışmalarda dinin etkisi ihmal edilmiş bir konu olarak kabul edilmektedir.⁴⁷ Dini inançlar ve davranışlar, insanların yaşamında öne çıkan bir özelliktir.⁴⁸ Her ne kadar yabancı kaynaklarda dindarlığın baba rolü ve katılımı üzerindeki etkisine dair yapılmış birçok çalışma olsa da, bu alanın ihmal edilmiş olarak tarif edilmesinin sebebi, araştırmaların çoğunluğunun Batı toplumlarında yürütülmüş olması, kültür, din ve babalık arasındaki ilişkinin az çalışılmış olması olarak gösterilmektedir.⁴⁹ Ayrıca bunlara ek olarak, dini açıdan babaları çocuklarının yaşamına katılma konusunda motive eden faktörlerin araştırılması gerektiği de düşünülmektedir.⁵⁰ Yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında, ortak özellik olarak konuya birbirine oldukça benzer pencerelerden yaklaştıkları görülmüştür. Bu nedenle konunun farklı açılardan ele alınması gerekmektedir.

⁴⁶ Khaled Aslani vd., "Relationship Between Parenting Styles, Religiosity, and Emotional Intelligence with Addiction Potential in High School Students", *Journal of Fundamentals of Mental Health* 17/2 (2015), 74-80.

⁴⁷ Abbott vd., "Religious Belief and Practice: A Potential Asset in Helping Families", 443-448; David C. Dollahite, "Fathering, Faith, and Spirituality", *Journal of Men's Studies* 7/1 (1998), 3-15; George W. Holden, "Psychology, Religion, and the Family: It's Time for a Revival", *Journal of Family Psychology* 15/4 (2001), 657-662; King, "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children", 382-395; Kim - Mui-TengQuek, "Transforming Fatherhood Through Faith-Based Father School in South Korea", 231-250.

⁴⁸ Isacco, *Handbook of the Psychology of Fatherhood*, 337.

⁴⁹ Kim - Mui-Teng Quek, "Transforming Fatherhood Through Faith-Based Father School in South Korea", 231-250.

⁵⁰ King, "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children", 382; Lynn vd., "Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion", 3247.

Ebeveynlerin referansını dini değerlerden alması, ebeveynlik biçimlerini de etkilemektedir. Din ve ebeveynlik arasındaki bağ, çocuğun gelişimine eşsiz katkı sağlayan bir faktör olarak görülmektedir.⁵¹ Konuya genel olarak ebeveyn tutumları ve dindarlık arasındaki ilişki bağlamında bakan çalışmalar olmakla birlikte, özellikle baba rolü ve dindarlık arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar da mevcuttur. Dinin aile yaşamındaki rolünün ihmal edilmiş bir başlık olduğunu ve bu alanda daha fazla çalışma yapılması ve konunun canlı tutulması gerektiğini belirten Holden, dinin ailedeki işlevi ve rolüne dikkat çekmekte ve dinin aile yaşamındaki etkisini ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında araştırmaktadır.⁵²

Dindarlık ve ebeveynlik arasındaki ilişkiye farklı faktörler dâhil edilerek konunun kapsamı genişletilebilmektedir. Buna örnek olarak ebeveyn dindarlığı ve ebeveynlik arasındaki ilişkiyi araştıran Duriez, ebeveyn dindarlığının korumacılığı arttırdığını ve dindar ebeveynlerin itaat ve uyuma daha fazla önem verdiğini ifade etmektedir.⁵³ İtaat ve uyum beklentisinin bir sonucu olarak, ebeveyn-çocuk ilişkisinde çatışmalar görülme ihtimali de artmaktadır. Bir başka çalışmada Bornstein vd., ebeveyn dindarlığı, ebeveynlik ve çocuk uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmış ve hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara ulaşmıştır.⁵⁴ Din, dindarlık ve aile arasında sıkı bir ilişki olduğunun altını çizen çalışma, ebeveyn dindarlığının daha kontrolcü bir yaklaşım nedeniyle “kontrol” ve “red” temaları çerçevesinde

⁵¹ Isacco vd., *Handbook of the Psychology of Fatherhood*, 338.

⁵² Holden, “Psychology, Religion, and the Family: It’s Time for a Revival”, 657.

⁵³ Duriez, “Is Religiosity Related To Better Parenting? Disentangling Religiosity From Religious Cognitive Style”, 1287-1307.

⁵⁴ Marc H. Bornstein vd., “Mixed Blessings: Parental Religiousness, Parenting and Child Adjustment in Global Perspective”, 880- 886.

olumsuz sonuçları olduğunu ve buna bağlı olarak problemlı davranış sergileyen çocukların daha fazla görüldüğünü göstermektedir. Dindar ebeveynliğin, “ilgili” ve “sıcak” ilişki kurulmasını sağlaması açısından da olumlu sonuçlara sahip olduğu görülmüştür. Dinin ebeveynler üzerinde olumlu etkileri olmasının yanı sıra, Duriez ve Bornstein’in araştırmalarında olduğu gibi, ebeveyn davranışını olumsuz yönde etkileyen sonuçlara da rastlanmıştır.

Yukarıdaki araştırma sonuçlarında, dindarlığın kontrolcü yaklaşımı sebebiyle çocukların davranışlarında olumsuz tutumlara rastlandığı sonucuna varılmıştır. İlerisoy ve Mehmedoğlu, muhafazakâr ailelerde çocuklara yaklaşım biçimlerinin çocukların içinde buldukları dönemin özelliklerine uyum sağlamaları konusunda olumsuz etkilere yol açtığını ancak aynı zamanda ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimde dindarlığın olumlu etkilere sahip olduğunu tespit etmiştir.⁵⁵ Görüldüğü gibi, bir tarafta kontrolcü yaklaşımın olumsuz etkileri görülebilirken diğer tarafta çocukla kurulan ilişki ve iletişimde olumlu etkilere de rastlanmaktadır. Bir başka çalışmada, baba-çocuk arasındaki ilişkiyi düzenleyen, iletişim ve yakınlık kurulmasını sağlayan baba dindarlığının, çocukların problemlı davranış sergileme olasılığını düşürdüğü ifade edilmiştir.⁵⁶ Araştırmacı, babanın dindarlığının aile desteğini ve düzenini arttırmaya yardımcı olurken aynı zamanda çocuğun davranışları üzerinde de koruyucu etkiye sahip olduğunun altını çizmektedir. Babanın dindarlığı ve dinin aileyi koruma işlevi, çocuğun gelişim

⁵⁵ Melike İlerisoy - Ali Ulvi Mehmedoğlu, “Din Psikolojisi ve Aile Çalışmaları”, *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 4/4 (2021), 86.

⁵⁶ Petts, “Father’s Religious Involvement and Early Childhood Behavior”, 17.

aşamalarında da etkisini göstererek bu bağlamda karşımıza olumlu bir tablo çıkmasını sağlamaktadır.

Dindarlığın baba rolü ve baba katılımı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların sonuçlarına göre, dindar babalar çocuklarıyla daha ilgilidir. Babalığın öneminin dindar erkekler için daha fazla olması da konuya dair önemli bir detaydır.⁵⁷ Bu aşamada, dini değerlerin baba rolü üzerindeki teşvik edici etkisi göze çarpmaktadır. Ayrıca din, babaların çocuklarına karşı davranışlarını şekillendirmede eşsiz ve önemli bir role sahiptir.⁵⁸ 810 babanın katılımcı olduğu dindarlık ve babalık arasındaki ilişkiyi araştıran araştırma sonuçlarına göre, dindar babalar daha ilgili ve çocuklarıyla daha kaliteli ilişkilere sahiptir. Bu çalışmada, dindarlık ve babalık arasındaki ilişkiyi açıklayan değişkenler şöyle sıralanmaktadır: Babanın yaşı, ırkı, eğitimi, medeni hali, çalışma durumu, sağlığı, topluma katılımı, çocuğun karakteri, geleneksel tutumlar ve evlilik ilişkisi.⁵⁹ Görüldüğü gibi, dindarlık ve baba rolü arasındaki ilişki çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Dindarlığın bebeğin bakımı konusunda babalar üzerinde etkili olup olmadığını araştıran bir çalışmanın sonuçlarına göre, dindar ailelerde geleneksel tutuma bağlı olarak, bebek bakımına babaların uygun olmadığı düşünülmekte ve dindarlığın babalık üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir.⁶⁰ Bu çalışmada bulunan olumsuz sonuca rağmen,

⁵⁷ Veronica Tichenor vd., "The Importance of Fatherhood to U.S. Married and Cohabiting Men", *Sociology Department Faculty Publications* 166 (2011), 237.

⁵⁸ Lynn vd., "Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion", 3247-3259.

⁵⁹ King, "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children", 386.

⁶⁰ DeMaris vd., "Doing The Scut Work of Infant Care: Does Religiousness Encourage Father Involvement?", 367.

dindarlığın çocuk yetiştirme konusunda daha az çatışma yaşanmasını sağlayıp sağlamadığı gibi farklı boyutlardaki pozitif etkilerinin araştırılması gerektiğinin altı çizilmektedir. Araştırma sonuçları arasında görülen olumlu/olumsuz görüşler, yukarıda sıralanan değişkenlerden kaynaklanabilmektedir.

Yapılan araştırmaların temelinde, aile yaşamına katkı sağlamak, baba-çocuk ilişkisini iyileştirmek ve dinin babalar üzerindeki olumlu etkisinin altını çizmek gibi amaçlara rastlanmaktadır. Dini başa çıkma, babaların duygusal engellerle başa çıkmalarına yardımcı olurken çocuklarıyla olan ilişkilerine de katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda, ebeveynliği kutsal bir rol olarak görmek, erkeklerin babalıklarına daha fazla anlam ve amaç yüklemesini sağlayarak baba katılımını iyileştirebilir.⁶¹ Burada dinin babalar üzerindeki iyileştirici, yönlendirici etkisi göze çarpmaktadır.

Babanın dindarlığı, ailesine zaman ayırması ve birlikte vakit geçirmesine bağlı olarak, baba katılımını arttırmaktadır. Wilcox, dindarlığın babaların birebir aktivitelere katılma, aile ile birlikte yemek yeme ve aktiviteler konusunda etkili olduğu ve dinin ebeveyn katılımı üzerinde bağımsız bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.⁶² Dini değerlerin, aile bütünlüğünü savunurken babanın aileyle birlikte daha fazla zaman geçirmesini teşvik ettiği görülmektedir. Geleneksel dönemde, ev geçindirme sorumluluğunun ön planda tutulmasına karşılık, son dönemde yapılan çalışmalara bakıldığında, babaların çocuk bakımına katılımının daha fazla dikkat çektiği görülmektedir. Son yıllarda Protestan babaların çocuk bakımıyla daha fazla ilgilenmeye başladığı ve babaların ebeveynlikte ön planda oldukları

⁶¹ Isacco vd., *Handbook of the Psychology of Fatherhood*, 339.

⁶² Wilcox, "Religion, Convention, and Paternal Involvement", 788.

tespit edilmiştir.⁶³ Her ne kadar baba katılımı günümüzde daha fazla dikkat çekse de genel olarak hem geleneksel dönemde hem de günümüzde ebeveyn tutumu ve dindarlık arasındaki yakın ilişkide olumlu sonuçlara rastlandığı görülmüştür. Alwin, ailenin çocuk bakımı konusundaki tutumunun kiliseye katılımı güçlü bir şekilde bağlı olduğunu, dini katılımı yüksek olan ailelerin çocuklarıyla uyumlu olma ve vakit geçirme konusunda daha istekli olduklarını ifade etmektedir.⁶⁴

Yabancı literatürdeki yaygın görüş, dindarlığın baba katılımı üzerinde olumlu etkileri olduğu yönündedir. Shafer vd., 2-17 yaş aralığında çocuğu olan babalarla yaptıkları araştırma sonucunda, dindarlığın baba katılımıyla ilişkili olduğu, dindar babaların daha ılımlı, sorumluluklarına daha fazla bağlı ve pozitif disipline daha fazla başvurdukları sonucuna varmıştır.⁶⁵ Dindarlık ve baba katılımı arasındaki pozitif ilişki baba-çocuk arasındaki ilişkiyi de doğrudan etkilemektedir. Dollahite, dinin sorumlu ve ilgili babalığı hem cesaretlendirdiğini hem de desteklediğini savunurken aynı zamanda erkeklerin çocuklarının yaşamında tamamen ilgili ve etkin olmasında dinin en güçlü ve anlamlı etkiye sahip olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Benzer şekilde Petts, dinin, erkeklerin çocuklarının yaşamında daha ilgili olmalarını sağlayan bir faktör olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁷

⁶³ Bartkowski – Xu, “Distant Patriarchs or Expressive Dads? The Discourse and Practice of Fathering in Conservative Protestant Families”, 478-479.

⁶⁴ Alwin, “Religion and Parental Child-Rearing Orientations: Evidence of a Catholic-Protestant Convergence”, 436-437.

⁶⁵ Shafer, vd., “Religious Variability in the Relationship Between Masculinity and Father Involvement”, 378.

⁶⁶ Dollahite, “Fathering, Faith, and Spirituality”, 3.

⁶⁷ Petts, “Religious Participation, Religious Affiliation, and Engagement with Children Among Fathers Experiencing the Birth of a New Child”, 1140.

Yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi, dinin babalar üzerindeki etkisinin bu kadar güçlü olması esasında günümüzdeki tabloda pek çok şeyi iyi yönde değiştirebilecek gibi görünmektedir.

Günümüzde, babaların çocuklarının gelişim döneminde ne kadar önemli ve etkili oldukları sık sık vurgulanırken, babalardan beklenen çocuklarının yaşamına aktif katılım sağlamalarıdır. Bunu sağlamanın yollarından biri olarak, dindarlık ve baba rolü arasındaki ilişkinin araştırılması ve konuya dair farkındalık oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Babaların dini konularda daha aktif olduğu durumlarda, çocuklarıyla da daha ilgili olduğu düşünülmektedir.⁶⁸ Görüldüğü gibi, yapılan çalışmalarda dinin, dindarlığın baba katılımı üzerindeki pozitif etkisi sürekli tekrarlanmaktadır.

Dindarlığın baba rolü üzerindeki etkilerine daha spesifik bir açıdan yaklaşan DeMaris vd., yaptıkları araştırmada, yeni doğan bebek bakımında dindarlığın baba katılımı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.⁶⁹ Bu sonucun arka planında geleneksel anlayışın bebek bakımından anneleri sorumlu tutması yer almaktadır. Buna benzer bir diğer çalışmada, bir çocuğun dünyaya gelmesinin erkeklerin dini yönelimlerinde artışa yol açıp açmadığı, dindarlık ve baba katılımı arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.⁷⁰ Araştırma sonuçlarına baktığımızda, ilk kez baba olanlar ve dini konularda aktif olan katılımcıların çocuklarıyla daha ilgili olduğu, dini katılım ve ebeveyn katılımı arasında pozitif bir ilişki olduğu ve babaların

⁶⁸ Lori A. Roggman, vd., "Getting Dads Involved: Predictors of Father Involvement in Early Head Start and with Their Children", *Infant Mental Health Journal* 23/1-2 (2002), 62-78.

⁶⁹ Alfred Demaris vd., "Doing The Scut Work of Infant Care: Does Religiousness Encourage Father Involvement?", 354-368.

⁷⁰ Petts, "Religious Participation, Religious Affiliation, and Engagement with Children Among Fathers Experiencing the Birth of a New Child", 1155.

çoğunun çocuklarının doğumunun ardından dini konularda daha aktif olduğu görülmektedir. Dindarlık ve baba katılımı arasındaki bu pozitif ilişkinin temelinde, babaların inançlarını çocuklarına aktarma isteği ve aynı zamanda çocuklarıyla ilgili konularda dinin sunmuş olduğu yönlendirme ve destekten faydalanma isteği yer almaktadır.⁷¹

Dindarlığın baba üzerindeki etki alanına dâhil olan bir diğer başlık da erkeklerin eşleriyle olan evlilik ilişkisidir. Isacco, dini gelenek ve inancın evlilik konusuna önem verdiğini ve buna bağlı olarak dindarlığın babalar için evlilik ilişkilerini güçlendirmeye katkı sağladığını belirtmektedir. Ayrıca pozitif iletişim, uzun süreli evlilik ve çocuk için rol model olmak gibi alanlarda pozitif etkileri olduğuna değinmektedirler.⁷² King, benzer şekilde, iyi bir evliliğe sahip olmanın erkeklerin çocuklarıyla daha iyi ilişki kurmasını sağladığını savunmaktadır.⁷³ Buradan anlaşılacağı gibi, dini değerler erkeklerin evliliğe yaklaşımını güçlendirirken aynı zamanda erkeklerin babalığa bakış açısını da olumlu yönde etkilemektedir.

Yabancı kaynaklarda yer alan ve taranan çalışmalarda ağırlıklı olarak, dindarlık ve baba katılımı arasında pozitif bir ilişki olduğu ve dindar babaların çocuklarıyla daha ilgili olduğu görülmüştür. Yerli kaynaklarda tarama yapıldığında, dindarlık ve baba ilişkisinin farklı açılardan ve dolaylı yollardan ele alındığı görülmüştür. Yabancı literatürde konu “baba” özelinde ele alınırken yerli kaynaklarda “aile” genelinde incelenmektedir. İlerisoy’un doktora tezi, Müslüman ailelerde dindarlığın ebeveyn tutumları üzerindeki rolü ve etkisini ele

⁷¹ Petts, “Religious Participation, Religious Affiliation, and Engagement with Children Among Fathers Experiencing the Birth of a New Child”, 1155.

⁷² Isacco vd., *Handbook of the Psychology of Fatherhood*, 341.

⁷³ King, “The Influence of Religion on Father’s Relationships with Their Children”, 392.

almasıyla, yerli kaynaklarda yer alan az sayıdaki çalışmalardan biri olmuştur.⁷⁴ Hem nitel hem de nicel yöntemden faydalanılan tez çalışmasında, katılımcıların tamamı dini inançlarını yaşamlarında önemli bir rehber olarak tanımlamıştır. Dini inancı rehber olarak görmelerine bağlı olarak, bu tanımlamayı çocuklarıyla olan ilişkilerinde de belirleyici bir faktör olarak tarif etmişlerdir. Ayrıca dindarlık düzeyinin artmasına bağlı olarak, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin de dini inançlardan etkilendiği görülmüştür.

Yabancı kaynaklarda dindarlığın baba rolü üzerindeki etkilerine bakılırken, Türkiye’de yapılan çalışmalarda, çocukluk, ergenlik ve gençlik gibi farklı gelişim dönemlerinde ebeveyn dindarlığının bireyler üzerindeki etkilerine değinildiği görülmektedir.⁷⁵ Bu durum yerli kaynaklarda, dindarlık ve baba ilişkisine dair çalışmaların yetersiz olduğunu da göstermektedir. Yıldız, “Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi” adlı yüksek lisans tezinde, 2-6 yaş aralığında çocuğu olan ailelerin ebeveyn tutumları, disiplin yöntemleri ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Sonuç olarak bu araştırmada, dindarlık ve ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.⁷⁶ Yapılan bu çalışmada dindarlık ve ebeveynlik tutumu arasında anlamlı bir ilişki

⁷⁴ İlerisoy, *Dindarlığın Aile İşlevleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Psikososyal Bir Araştırma*, 76-158.

⁷⁵ M. Akif Kılavuz, “Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005), 41-58; Ayşenur Dinç, “Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Bozkurt Koç, “Çocuğun Dini Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba”, *Dini Araştırmalar* 11/31 (2008), 49-60; Uysal, “Gençlerde Empati Eğilimi”, 7-40; Bilecik, “Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi”, 7-38; Kübra Yıldız, *Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁷⁶ Yıldız, *Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi*, 66.

bulunamaması, farklı kültürlerde konuya dair farklı sonuçlara ulaşılabileceğini göstermektedir.

Sonuç

Geçmişten günümüze gelene kadar, dinin ve dindarlığın hem erkeklerin baba rolü hem de baba-çocuk ilişkisi üzerindeki etkileri araştırılmaya değer bir konudur. Temelde dini değerlerin, aile bütünlüğünün korunmasına yönelik teşvik edici, destekleyici rolü, baba rolü/katılımı üzerinde de oldukça etkili olmaktadır. Din ve dindarlıkla ilişkili olarak, erkeklerin baba rollerine bakış açısı değişebilmektedir. Ancak bunu sağlayabilmek için konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılması ve farkındalığın artırılması gerekmektedir. Erkeklerin babalık rolleri ve baba katılımı üzerinde dinin etkisini inceleyen çalışmalara genel bir bakış sunmayı amaçlayan bu çalışma kapsamında aile, toplum ve din arasındaki etkileşimli yapı ön plana çıkmaktadır. Dinin kişilerin hayata bakış açılarını şekillendirme, yol gösterme ve anlamlandırma süreçlerinde destek olma işlevleri⁷⁷ aile içerisinde babaya uyarlandığında, din ve baba rolü arasındaki ilişkinin önemi ve gücü net bir şekilde görülmektedir. Araştırmanın temel hedefi, bu yapı içerisinde, özellikle son dönemde daha fazla tartışılan bir konu olarak baba rolünün dindarlıkla olan ilişkisi ve bunun baba-çocuk ilişkisine yansımalarının görünür hale getirilmesidir. Buna bağlı olarak, hem aile yapısının korunmasına hem de baba-çocuk arasındaki ilişkinin iyileştirilmesine yönelik katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Toplumsal gelişmelere bağlı olarak kadınların iş yaşamında daha aktif yer almasıyla birlikte aile içi roller de yeniden

⁷⁷ Hasan Yavuzer – Esra Cihan, “Din Toplum İlişkisi”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2023), 115.

tanımlanmaya ve değişmeye başlamıştır. Bu süreçte, önceden sadece çocuk bakımı ve ev içi görevleriyle ön planda olan annelerin iş yaşamına katılması, erkeklerin de evdeki sorumluluklara ortak olmasını gerekli hale getirirken aynı zamanda baba rolünün önemini arttırmıştır.⁷⁸ Aile içindeki sorumluluğu artan babaların bu süreçte dinle olan ilişkilerinin babalık rollerine etkisinin araştırılması önem kazanmıştır. “Dindar babaların babalık rolüne bakış açıları ve çocuklarıyla olan ilişkileri, daha az dindar olan babalara göre nasıldır?” ve “Dindarlığın baba-çocuk ilişkisi üzerindeki etkileri nelerdir?” sorularından yola çıkan bu araştırma çerçevesinde literatür taraması yapılmış ve ihmal edilmiş bir konu olmasına rağmen yapılan araştırmalar sonucunda dindar babaların çocuklarıyla daha fazla ilgilendiği görölmüştür.

Dindar bireylerin davranışlarının ve aile yaşamının şekillenmesinde dini değerler etkili olmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda, aile içerisinde lider olarak konumlandırılmış olan babaların, dini referanslarla beslenerek davranış ve tutumlarını şekillendirdiği takdirde daha ilgili ve daha aktif olduklarını savunan çalışmalara rastlanmıştır.⁷⁹ Ancak bu görüşün yanı sıra, geleneksel tutum ve din arasındaki ilişkinin babalar üzerindeki etkisini ele alan çalışmalarda farklı bir noktaya değinilmiştir. Geleneksel dönemdeki babaların ev geçindirme sorumluluğunun ön planda olduğu, yaşanan süreç içerisinde buna çocukla ilgilenme ve çocuk bakımına katılma sorumluluklarının da eklendiği görölmüştür. Bu değişim sürecinde,

⁷⁸ Hatice Balin, “Aile İçi Rollerde Babalığın Önemi”, *Çocuk ve Medeniyet* 6/11 (2021), 55-81.

⁷⁹ Petts, “Father’s Religious Involvement and Early Childhood Behavior”, 1; Lynn vd., “Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion”, 3247; Alwin, “Religion and Parental Child-Rearing Orientations: Evidence of a Catholic-Protestant Convergence”, 436-437.

geleneksel tutum ve dini değerlerin, babaya yüklediği roller esasında babaların daha ilgili ve aktif olmasının önünde bir engel olarak görülmüştür. King,⁸⁰ dindarlık ve babalık arasındaki ilişkide geleneksel tutumların etkisine odaklanırken, babaların daha ilgili olmalarının beklenmesine rağmen erkeklerin babalık rollerine bakış açısı sebebiyle çocuklarıyla aralarında beklenenden daha az aktif bir ilişki biçimi olduğuna değinmektedir. Bu çalışmada, geleneksel tutum ve dindarlık arasındaki ilişkinin ve dini açıdan babayı daha ilgili olması konusunda direk motive eden sebeplerin araştırılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Daly,⁸¹ evin geçimini sağlamak için zamanının çoğunu ev dışında, çalışmakla geçiren babaların çocuklarıyla daha az ilgilendiği ve çocuklarının bakımına katılmadıklarını savunmaktadır. Bu araştırmanın sınırlılığı ise babaların, geleneksel tutumun ev geçindirme beklentisini ve günümüzdeki ebeveynlik beklentisini aynı anda nasıl gerçekleştireceği konusudur. Dindarlık, babaları ilgili ve aktif baba olma konusunda cesaretlendirmekte ancak geleneksel tutumun gölgesinde babalar bunu gerçekleştirme konusunda zorlanmaktadır. Geleneksel tutum ve dindarlık arasındaki ilişki çerçevesinde babaların etkilenme biçimleri ve bunun yaşamlarına, çocuklarıyla olan ilişkilerine yansımaları araştırılması gereken başlıklardır.

Dindarlığın baba rolleri/katılımı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin görüldüğü bir başka alan da çocuğun gelişim basamaklarında sergilediği davranış ve tutumlardır. Dini değerlerin aileye yardımcı olma gücü bu bağlamda baba-çocuk ilişkisi ve

⁸⁰ King, "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children", 384-385.

⁸¹ Daly, "Spending Time With The Kids: Meanings of Family Time For Fathers", 474.

çocuğun bireysel gelişiminde etkisini göstermektedir. Dindar babaların çocuklarıyla ilgili ve sıcak bir ilişki kurmasına bağlı olarak, çocukların olumsuz davranış sergileme olasılığının düştüğü görülmüştür.⁸² Bu görüşün aksine, ebeveyn dindarlığının korumacılığı, itaat ve uyuma olan önemi arttırmasına bağlı olarak çocuklarda problemleri davranışlara yol açtığı savunulmaktadır.⁸³ Ayrıca dindarlık ve ebeveynlik tutumları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığına yönelik sonuçlar da mevcuttur.⁸⁴ Görüldüğü gibi, ele alınan başlıklar altında farklı açılardan bakıldığında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara rastlanabilmektedir.

Konuya dair çalışmalar olmasına rağmen, dindarlığın baba tutumları üzerindeki etkisinin ihmal edilmiş bir alan olduğu, farklı toplumlarda ve kültürlerde de araştırılması gerektiği ve erkekleri baba rollerinde motive eden faktörlerin incelenmesinin gerekli olduğu sık sık ifade edilmiştir.⁸⁵ Dindarlık ve babalık arasındaki ilişkinin farklı kültürlerde de çalışılması, konuya dair verilerin zenginleşmesini sağlayacaktır. Ayrıca dindarlık ve baba rolü çerçevesinde hangi dini tutum ve değerlerin babaları daha fazla motive ettiğine yönelik araştırmaların yapılması hem literatüre hem de baba-çocuk ilişkisine olumlu katkılar sağlayabilecektir. Günümüzde ailelerin sorun yaşadığı alanlarda, dini değerlerin sunduğu rehberlikten daha fazla faydalanmaları gerektiğinin önemi de göz ardı edilmemelidir.⁸⁶ Buna

⁸² Petts, "Father's Religious Involvement and Early Childhood Behavior", 17.

⁸³ Duriez, "Is Religiosity Related To Better Parenting? Disentangling Religiosity From Religious Cognitive Style", 1287-1307; Bornstein vd., "Mixed Blessings: Parental Religiousness, Parenting and Child Adjustment in Global Perspective", 880- 886.

⁸⁴ Yıldız, *Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi*, 66.

⁸⁵ Kim - Mui-Teng Quek, "Transforming Fatherhood Through Faith-Based Father School in South Korea", 231-250.

⁸⁶ Abbott vd., "Religious Belief and Practice: A Potential Asset in Helping Families", 443-448.

bağlı olarak, ülkemizde de dindarlığın baba rolleri ve baba katılımı üzerindeki etkisinin araştırılmasıyla elde edilecek veriler alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Abbott**, Douglas A. vd. "Religious Belief and Practice: A Potential Asset in Helping Families". *Family Relations* 39/4 (1990), 443-448. <https://doi.org/10.2307/585226>
- AÇEV**, Anne Çocuk Eğitim Vakfı. "Baba Destek Programı". Erişim 20 Mayıs 2024. <https://www.acev.org/neler-yapiyoruz/programlarımız/anne-babalar-icin/baba-destek-programi/>
- Alwin**, Duane F. "Religion and Parental Child-Rearing Orientations: Evidence of a Catholic-Protestant Convergence". *American Journal of Sociology* 92/2 (1986), 412-440.
- Akyol**, Aylin. "Çalışan Anneler Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 27/3 (2023), 491-508.
- Arvas**, Fatma Balcı. *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Aslani**, Khaled vd. "Relationship Between Parenting Styles, Religiosity, and Emotional Intelligence with Addiction Potential in High School Students". *Journal of Fundamentals of Mental Health* 17/2 (2015), 74-80.
- Bahr**, Howard M. - Chadwick, Bruce A.. "Religion and Family in Middletown, Usa". *Journal of Marriage and Family* 47/2 (1985), 407-414. <https://doi.org/10.2307/352140>
- Bakal**, Neslihan. *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisinin Araştırılması*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Balin**, Hatice. "Aile İçi Rollerde Babalığın Önemi". *Çocuk ve Medeniyet* 6/11 (2021), 55-81.
- Bartkowski**, John. P. - Xu, Xiaohe. "Distant Patriarchs or Expressive Dads? The Discourse and Practice of Fathering in Conservative Protestant Families". *The Sociological Quarterly* 41/3 (2000), 465-485.
- Bilecik**, Sümeýra. "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/33 (2017), 7-38.
- Bornstein**, Marc H. vd. "Mixed Blessings: Parental Religiousness, Parenting and Child Adjustment in Global Perspective". *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 58/8 (2017), 880- 892. <https://doi.org/10.1111/JCPP.12705>
- Bozok**, Mehmet. "Türkiye'de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık". *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 10/2 (2018), 31-42.
- Cufta**, Muharrem. "Kişiliğin İnşasında Dindarlığın Etkisi". *Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler* (2017), 233-250.
- Daly**, Kerry J. "Spending Time With The Kids: Meanings of Family Time For Fathers". *Family Relations* 45/4 (1996), 466-476. <https://doi.org/10.2307/585177>
- Thapa**, Deependra Kaji – Niehof, Anke. "Women's Autonomy and Husbands's Involvement in Maternal Health Care in Nepal". *Social Science & Medicine* 93 (2013), 1-10.
- Demaris**, Alfred vd. "Doing The Scut Work of Infant Care: Does Religiousness Encourage Father Involvement?". *Journal of*

Marriage and Family 73 (2011), 354-368.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.0811.x>

Dinç, Ayşenur. *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Dollahite, David C. "Fathering, Faith, and Spirituality". *Journal of Men's Studies* 7/1 (1998), 3-15. <https://doi.org/10.3149/jms.0701.3>

Duriez, Bart. "Is Religiosity Related To Better Parenting? Disentangling Religiosity From Religious Cognitive Style". *Journal of Family Issues* 30 (2009), 1287-1307. <https://doi.org/10.1177/0192513X09334168>

Eggebeen, David J. - Knoester, Chris. "Does Fatherhood Matter For Men?". *Journal of Marriage and Family* 63/2 (2001), 381-393.

Geçioğlu, Ahmet Rıfat - Kayıklık, Hasan. "Dindarlık ve Evlilik Uyumu İlişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019).

Göcen, Gülüşan. *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.

Holden, George W. "Psychology, Religion, and the Family: It's Time for a Revival". *Journal of Family Psychology* 15/4 (2001), 657-662. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.4.657>

Isacco, Anthony vd. (ed.). *Handbook of the Psychology of Fatherhood*. Epub: Springer, 2022. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-14498-1>

İlerisoy, Melike - Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "Din Psikolojisi ve Aile Çalışmaları". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 4/4 (2021), 69-99.

- İlerisoy, Melike.** *Dindarlığın Aile İşlevleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Psikososyal Bir Araştırma.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Karataş, Kasım.** "Toplumsal Değişme ve Aile". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 12/2 (2001), 89-98.
- Kaya, Betül Hale.** *Aile İçi Sorun ve Suçların Önlenmesinde Dini-Ahlaki Değerlerin Etkisi.* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kaya, Şule - Uysal, Veysel.** "Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (2015), 646-662.
- Kılavuz, M. Akif.** "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005), 41-58.
- Kımtar, Nurten.** "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine". *Dini Araştırmalar* 18/46 (2015), 9-44.
- Kim, Seongeun - Mui-Teng Quek, Karen.** "Transforming Fatherhood Through Faith-Based Father School in South Korea". *Review of Religious Research* 55/2 (2013), 231-250. <https://doi.org/10.1007/s13644-013-0104-7>
- King, Valerie.** "The Influence of Religion on Father's Relationships with Their Children". *Journal of Marriage and Family* 65/2 (2003), 382-395. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00382.x>
- Kirpıtcı, Eyüp.** "Din Eğitimi Açısından Baba-Oğul İlişkisi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2010), 223-239.

- Koç, Bozkurt.** "Çocuğun Dini Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba". *Dini Araştırmalar* 11/31 (2008), 49-60.
- Lamb, Michael E.** (ed.). *The Father's Role Cross-Cultural Perspective*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1987.
- Lamb, Michael E.** "The History of Research on Father Involvement". *Marriage&Family Review* 29/2-3 (2008), 23-42. https://doi.org/10.1300/J002v29n02_03
- LaRossa, Ralph.** "Fatherhood and Social Change". *Family Relations* 37/4 (1988), 451-457. <https://doi.org/10.2307/584119>
- Lynn, Mark G. vd.** "Influences on Father Involvement: Testing for Unique Contributions of Religion". *J Child Fam Stud* 25 (2016), 3247-3259. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0486-6>
- Mercan, Zerrin – Tezel Şahin, Fatma.** "Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı". *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 1-10.
- Pekel Uludağlı, Nilay.** "Baba Katılımında Etkili Faktörler ve Baba Katılımının Baba, Anne ve Çocuk Açısından Yararları". *Türk Psikoloji Yazıları* 20/39 (2017), 70-88.
- Peker, Eda Sıla – Alabay, Erhan.** "Çalışan Babaların Stres Düzeyleri İle Baba-Çocuk İlişkisi Arasındaki İlişki". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 10/4 (2023), 661-676.
- Petts, Richard J.** "Religious Participation, Religious Affiliation, and Engagement with Children Among Fathers Experiencing the Birth of a New Child". *Journal of Family Issues* 28/9 (2007), 1139-1161. <https://doi.org/10.1177/0192513X07300788>

- Petts**, Richard J. "Father's Religious Involvement and Early Childhood Behavior". *The Future of Families and Child Wellbeing Study*. Working Paper (2009).
- Roggman**, Lori A. vd. "Getting Dads Involved: Predictors of Father Involvement in Early Head Start and with Their Children". *Infant Mental Health Journal* 23/1-2 (2002), 62-78. <https://doi.org/10.1002/imhj.10004>
- Sayar**, Kemal. *Yavaşla*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2023.
- Selman**, Adnan. "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller". *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2018), 13-20.
- Shafer**, Kevin vd. "Religious Variability in the Relationship Between Masculinity and Father Involvement". *Journal for the Scientific Study of Religion* 58/2 (2019), 378-397. <https://doi.org/10.1111/jssr.12591>
- Tichenor**, Veronica vd. "The Importance of Fatherhood to U.S. Married and Cohabiting Men". *Sociology Department Faculty Publications* 166 (2011), 232-251. <https://doi.org/10.3149/fth.0903.232>
- Uysal**, Veysel. "Gençlerde Empati Eğilimi, Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık". *DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı* (2016), 7-40.
- Wilcox**, W. Bradford. "Religion, Convention, and Paternal Involvement". *Journal of Marriage and Family* 64 (2022), 780-792. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00780.x>
- Yapıcı**, Asım. "Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur Mu, Kusur Mu?. *Turkish Studies*

13/2

(2018),

79-106.

<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13025>

Yavuzer, Hasan – Cihan, Esra. “Din Toplum İlişkisi”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2023), 109-124.

Yıldız, Kübra. *Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.